

XAVIER CABALLE

«Venid, mortales»

Músiques gironines de la Guerra de Successió

Girona va acollir triomfalment l'arxiduc Carles, com a Carles III, el gener de 1710. Però el gener següent la ciutat ja era borbònica. En la Guerra de Successió ja portava dos setges i encara li'n quedaria un. Josep Gaz, un mestre de capella vell, els va suportar tots tres i, servituds de l'ofici, va haver de compondre obres per a uns i per a altres, per raó del seu càrrec catedralici.

>> **Representació del meteorit caigut damunt Terrassa el 1704, a Miscel·lània científica, del segle XVIII, de Josep Bolló. Manuscrit relligat i acolorit, 35x25 cm.**

JOSEP PUJOL > TEXT

El record de l'eclipsi de 1706 encara durava. Des del santuari del Collell, quan el capellà Patllari Ombrabella escrivia la seva crònica, recordava com el sol s'havia ocultat del tot durant el setge borbònic de Barcelona i els soldats francesos i castellans n'havien fugit espantats: «Del tot se perdé de veure i quedà fosc com si fos al punt de la mitja nit, sense fer lluna i lo cel serè i ple d'estrelles sens núvols, més ni menos que una nit serena, clara i la hora segura, sens vent fort ni altra perturbació». Fou interpretat com un bon averany («lo sol havia començat d'eixir del costat dels imperials»), no com el meteorit del Nadal de 1704, amb tres llengües de foc i gran estrèpit, que es va veure des de tot Catalunya com un mal presagi de guerres i calamitats. Però no, no pas l'eclipsi, que tant havia ajudat els austriacistes, els imperials, que l'usaren a Europa com a propaganda en favor seu.

Per això el vell Josep Gaz, mestre de capella de la catedral des de 1690, no va dubtar a utilitzar un text que hi feia referència, per insistir en la glorificació de l'arxiduc, que per fi venia a Girona com a monarca. Sí, aquell «Mart més gallard», aquell «Moisès enviat dels cels», tal com el glossava el poema, era el Carles III que havia vençut a València —el 1706, però no diu que l'havia perduda l'any següent, amb la batalla d'Almansa— i que havia deturat el sol com en els temps de Josuè: «I el sol es deturà, i la lluna es va parar, mentre el poble castigava els enemics» (Josuè, 10: 13). Amb aquest material en sortiria un bon villancet per a la gran festassa.

Gener de 1710: Carles III arriba a Girona

Per sant Vicenç, el fred és intens. Però l'escalfor d'aquell 15 de gener de 1710 ja la hi posaria Girona, sobretot el poble menut, tan partidari del nou rei. No només la menudalla: els canonges de la Catedral, per

Molts gironins es fregaven les mans, convençuts dels privilegis que la ciutat obtindria d'un monarca respectuós amb les constitucions catalanes

EDUARD PUNSET

>> *Ceràmiques de Palol d'Onyar.*

exemple, tradicionalment de punta amb el bisbe, no trobaven a faltar gens sa il·lustríssima Miquel Joan de Taverner, que cinc anys abans s'havia exiliat cap a Perpinyà junt amb d'altres bisbes i botiflers, com l'abat de Banyoles, Joan B. Descatllar. Les seves rendes havien estat confiscades, és clar, i les del bisbe les administraven els canonges. No, des de la Catedral no l'enyoraven pas. Fins i tot el capítol s'havia ofert a l'Ajuntament per resar o el que calgués en favor de l'arxiduc. Molts gironins es fregaven les mans, convençuts dels privilegis que la ciutat obtindria d'un monarca respectuós amb les constitucions catalanes.

Girona llençaria la casa per la finestra. Després d'una fredorada intensa que fins i tot havia mort les oliveres, el 1709 hi va haver una collita de blat que persona viva no n'havia vista cap d'igual. Segons el cronista del Col·lell, el país vivia content amb Carles III, «veient que tots los dies anava multiplicant la moneda, estaven fora los estancs, no es pagaven impòsits reals, catastros ni estancilles, corria prou moneda, venien bé los cabals vivint ab molta i massa llibertat. Encara que tinguessen allotjaments [de tro-

pes] i pagassen algunes tasses, com corria moneda los apareixia no era res, i se posà a tanta ufana lo país que los hòmens portaven botonades de plata per les jupes, camisoles i calces i les dones cintes de plata los dies de festa i gala». Això, si l'exèrcit borbònic no t'havia saquejat la casa, cremat la collita o devastat el poble.

La rebuda —diuen els cronistes— fou força sonada. Carles III va entrar pel Portal de l'Areny, des d'on uns ministrers entonaren una cantata a dotze veus mentre els jurats, vestits amb gramalles vermelles, daurades i perla, li lliuraren les claus de la ciutat. Es van cridar visques al monarca i també a Espanya, una Espanya que se sobreentenien respectuosa amb les constitucions catalanes. Tot seguit el monarca cavalcà cap a la plaça del Vi, entre crits i tritlleig de campanes. El dinar va ser amenitzat amb música portada pel mateix Carles, reconegut melòman: dos violinistes napolitans que devien enlluernar els gironins amb la seva tècnica.

>> *Cara i creu d'una moneda de plata amb el bust de l'arxiduc Carles d'Àustria. 1706.*

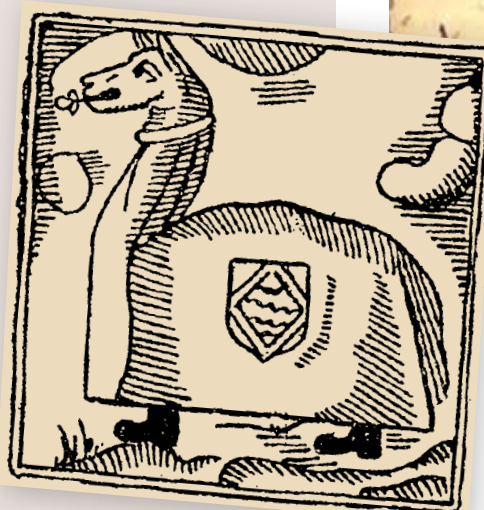
ANTIC FONDS DEL GABINET NUMISMÀTIC DE CATALUNYA - WWW.MUSEONACIONAL.CAT

La rebuda, diuen els cronistes, fou força sonada. Carles III va entrar pel portal de l'Areny, des d'on uns ministrers entonaren una cantata a dotze veus

Al gozo más eminente

cantata a dotze veus, anònima

*Al gozo más eminente
que Gerona alegre hoy día
ofrece, y a Dios las gracias
de la paz a la venida
cuando recobrar su rey
Carlos, tiene a mayor dicha.
Vengan aprisa,
que estrañas naciones ya no dominan,
y mientras sus banderas
recogen y retiran
cuando la toma a cargo
España, madre antigua.
Los coros acordes
trinen y repitan.
Viva España, viva, viva,
viva Carlos, viva. [...]*

>> Rajola amb un músic guitarrista i, a l'esquerra, la mulassa de Girona.

Al vespre fou el torn de les alimares, que volien convertir la nit en dia amb atxes i lluminària. Van ballar els gegants, la mulassa i l'àliga i gitaren coets la mulassa i els dracs. Dalt de cadafals, quatre cobles van sonar la «Lloança a les glòries de Carlos III».

L'endemà li va tocar lluir-se a la Catedral, on Carles va anar a oir missa. Després d'entrar en processó, presidida per la Vera Creu i el capítol, va començar un solemne *Te Deum*, seguit de missa cantada. El mestre de capella Josep Gaz va tenir-hi un especial protagonisme, especialment amb aquell villancet cantat a la sortida, «*Hoy que Gerona a María*», entonat a fora la Catedral a toc de xeremies mentre el monarca baixava cap al carrer de la Força. Diuen que, amb

tanta gentada, no es va sentir gaire bé allò de «y vos Carlos tercero vivid, que todos os veamos coronado en Madrid», amb què s'acabava aquell villancet a tres cors a sant Vicenç.

L'arxiduc prou que ho intentaria, això de coronar-se a Madrid, però res de res. Entretant, per l'Empordà se la campava el duc de Noailles amb les seves tropes castellanofranceses, sempre amenaçant Girona. Era qüestió de quatre dies, i aquella festa no va fer estiu.

Hoy que Gerona a María (1710)

villancet de Josep Gaz

*Hoy que Gerona a María
le consagra fiesta real,
en créditos de amor leal
será de Carlos el día.*

[...] ¡Oh, qué feliz fue aquel día
que con triunfante espada
ha vencido al enemigo país! [...]

Coplas

*Si las leyes tan claro disponen
que excluyen de España la francesa lid,
bien se ve que las leyes declaran
rey de toda España a Carlos feliz.
Sí, sí, sí, porque a Carlos tercero le viene por raíz
de España, siendo de Austria su madre emperatriz,
Sí, sí, sí.*

[...] *En los astros suceso se ha visto
que desde Josué no se ha oído decir
pues si allá paró el sol su carrera,
por Carlos se ha visto parar por lucir, sí, sí, sí.
Pues si Carlos tercero vio Valencia rendir,
quiso el sol, de contento, pararse por lucir, sí, sí, sí. [...]*

Josep Gaz va tenir un especial protagonisme amb aquell villancet cantat a la sortida, «Hoy que Gerona a María»

>> Portada d'una partitura de Gaz, força deteriorada.

Gener de 1711: Girona capitula

Assetjada pel duc de Noailles, Girona va capitular aviat, fet que li va permetre negociar una rendició amb menys represàlies. Tot i això, molts habitants ho aprofitaren per marxar amb les poques vidualles que els quedaven, tal com testimonia un coetani: «Alrededor de Girona no han quedat cases senceres. La gent fugia que era una llàstima veure, al mig de l'hivern, fugint la gent amb les carretes i animals carregats i bestiar, que es diu que a la Selva hi havia vint-i-vuit llocs deshabitats».

El mestre de capella va ser dels que es va quedar i no va perdre el càrrec. La veueria de Girona va ser governada directament des de França, s'hi van instal·lar guarnicions de tropes, però la venjança va ser menys sagnant que a d'altres llocs. El bisbe Taverner ja podia tornar. Molts bisbes catalans, especialment els de nació castellana —com els de Lleida, Tortosa, la Seu d'Urgell i Vic—, s'havien exiliat a Perpinyà, pensionats i protegits per la França de Lluís XIV. Miquel Joan de Taverner i Rubí, bisbe de Girona des del 1699 i borbònic significat, s'hi havia instal·lat amb el seu germà, el jutge i canonge barceloní Josep Taverner,

MONASTERIO DE SAN LORENZO DE EL ESCORIAL

especialment odiat i satiritzat per les classes populars («Lo jutge hebreu put a vi / i és cas atroç, per ma fe, / tal càrrec puga tenir / qui no és més que un Taverner»).

La retrobada del bisbe amb els canonges devia ser per veure-la de lluny. El capítol i el bisbe duïen una història llarga de lluites pel poder, a la qual s'havia de sumar la dinàstica, des de bàndols contraris. La Catedral, empobrida, havia de rebre el vencedor amb alguna cerimònia. Li va tocar de nou a Gaz, que va compondre el villancet «Venid mortales».

És una peça modestíssima, per a un escolanet i acompanyament continu, teclajat pel mateix Gaz a l'orgue o clavicèmbal. La lletra sobta, per les indirectes que avui no

>> L'adoració de la Sagrada Forma, (1685), del pintor Claudio Coello. Rere Carles II apareix una capella musical similar a la de la catedral de Girona, amb cantaires, orgue portàtil, baixonista, cornetto...

Assetjada pel duc de Noailles, Girona va capitular aviat, fet que li va permetre negociar una rendició amb menys represàlies

Venid mortales (1711)

solo de Josep Gaz

*Venid mortales,
venid y corred;
venid zagales,
todos leales,
venid y corred.*

*Noble y plebeo,
venid con el clero,
venid y llegad,
que veréis los cielos
hermosos y bellos
con tranquilidad,
pues ya los prodigios
son como se han visto
por fidelidad.*

*Vaya de fiesta,
vaya de gala,
que el pastor ya ha vuelto
con lustre al rebaño.*

*Albricias pido
de ver tan lucido
vuestro mayoral,
pues que de su ausencia
vuelve a dar remedio
por el bien real.
Vaya de fiesta...*

Coplas

*Señor ilustrísimo,
con afectos buenos
siendo butifleros
aquí cantaremos.
Vaya de fiesta, ...*

*Alégrese el orbe
pues ha vuelto el Sol
desde su ocaso
a su arbol.*

*Vengan las ovejas
a ver su Pastor
porque de su ausencia
se logra el favor.*

*Alégrese el clero
y los seculares,
que las turbulencias
ya son claridades.*

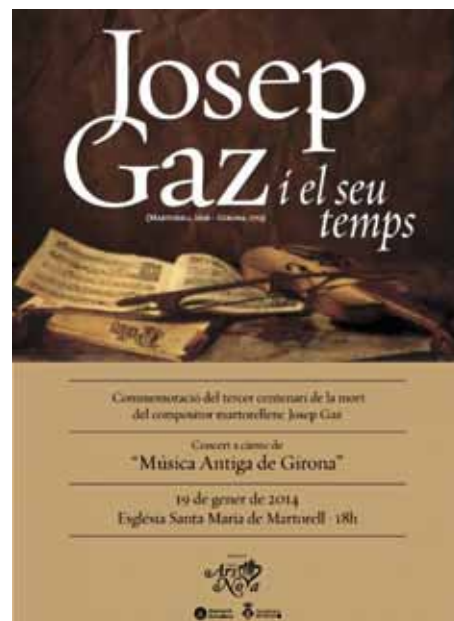
*Nobles ciudadanos,
los que buenos sois,
digáis que Felipe
viva, el de Bourbon.*

*Pues de lealtad
has sido el ejemplo
mereces el premio,
padre y pastor nuestro.*

podem deixar de llegir amb un tint d'ironia, pensant en l'estampa botida, ufanosa i lluent que el bisbe devia fer. «*Vaya de fiesta, vaya de gala, que el pastor ya ha vuelto con lustre al rebaño*». A més de prim, el pobre mestre estava malalt del poagre, una forma de gota: no trigaria gaire a deixar el càrrec i, el 1713, la pell. I sobta, també, el «*butifleros*» amb què s'autobateja. El manuscrit musical conservat dóna fe del dubte, del risc: l'estrofa hi apareix eliminada i reescrita. No sabem res de la reacció del bisbe.

Gaz, caragirat? A Barcelona, el mestre Francesc Valls va actuar de manera semblant, així com a Tortosa Josep Escorihuela. La seva música representava la catedral, la ciutat, no a ells mateixos ni la seva opinió.

Els vaticinis de l'eclipsi no es van complir o s'havien interpretat malament. Carles

>> Cartell d'un concert del grup «Música Antiga de Girona» commemorant el tercer centenari de la mort de Josep Gaz.

no va ser coronat a Madrid, però sí a Viena. Entretant, a Barcelona, heroics, insensats, van resistir fins al setembre de 1714. Veniu, mortals, i escolteu la deplorable història dels catalans. Per què les nostres postgueres semblen assemblar-se?

Josep Pujol és escriptor i musicòleg.

Per saber-ne més:

CARRERAS I BULBENA, Josep-Rafel (1902): Carlos d'Àustria i Elisabeth de Brunswick Wolfenbüttel a Barcelona i Girona. Barcelona: Rafel Dalmau Ed.

CONSTANS, Lluís G. (1950): «Una crònica inédita de la Guerra de Sucesión en Gerona», Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, V.

GAZ, Josep (2007): *Benedicta et venerabilis* i altres peces marianes. Barcelona: Tritó (col. Mestres gironins, 2).

Vegeu material complementari a

RdGLINK

El manuscrit musical del mestre Gaz conservat dóna fe del dubte, del risc: l'estrofa hi apareix eliminada i reescrita